

καὶ ὁ εὐρὺς δρίζων, ἀλλ' αἵτινες ὅμως ἦσαν ἡσυχοὶ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Παρισίοις, ὅτε κατὰ τὴν δευτέραν ἢ τρίτην μετὰ τὸ μεσονύκτιον τὰ πάντα εἰσιῶν, καὶ διηρχόμην αὐτάς, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, δεδομένος ὅλος εἰς τὴν ἐργασίαν».

Ἐνταῦθα ὁ Λιττρέ προσθέτει:

«Ὁ φίλος μου κ. Βρθηλεμὴ Σαιντιλιζι¹, οὐ-
τινος ἡ ἔφεσις πρὸς τὴν ἐργασίαν δὲν εἶνε μικρο-
τέρα τῆς ἐμῆς, ἐργάζεται καθ' ὅλους διάφορον
τρόπον. Χειμῶνα καὶ θέρος ἐγείρεται λίαν πρῶτ',
κατακλίνεται δὲ ἐνωρίς. Καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ-
κις εἶπον ἀστειζόμενος ὅτι, ἐὰν ἐκατοικοῦμεν ἐν
τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ, θὰ συνηγηθώμεθα εἰς τὴν κλίμακα,
ἐκεῖνος μὲν ἐξεχειρόμενος καὶ μεταβαίνων εἰς τὸ
ἔργον του, ἐγὼ δὲ ἀφίπων τὸ ἰδικόν μου καὶ με-
ταβαίνων νὰ κατακλιθῶ. Εὐτυχέστερος ἐμοῦ ἀ-
πολαύει ἀκμαίου καὶ θαλεροῦ γήρατος, μὴ μετα-
βαλὼν τὸ παράπαν τὰς ἐργασίμους αὐτοῦ ὥρας,
ὑπερ θέλει τῷ ἐπιτρέψει νὰ ἀγάγη εἰς πέρας αἴ-
σιον τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον τῆς μεταφράσεως τοῦ
Ἀριστοτέλους. Ἀλλ' ὀρῶ νὰ ὁμολογήσω ὅτι
εἶνε κατὰ τέσσαρα καὶ ἡμισυ ἔτη νεώτερος ἐμοῦ,
πρὸ δὲ τεσσάρων καὶ ἡμίσεος ἔτων εἶχον καὶ ἐγὼ
ἀρκοῦσαν ῥώμην, ἂν καὶ ὀλιγωτέρην αὐτοῦ. Καὶ
ἐλπίζω ὅτι τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα οὐδε-
μίαν θὰ ἐπιφέρει βλάβην εἰς τὴν εὐεξίαν αὐτοῦ, καὶ
ὅτι θὰ διαμείνῃ εἰς τῶν προνομιούχων τοῦ γή-
ρατος. Ὁμολογῶ ὅτι τοῦ φθόνου τὴν τοιαύτην
ἐν προεσθηκίᾳ ἡλικίᾳ εὐεξίαν² ἀλλὰ θὰ ἐλυποῦ-
μην πολὺ, ἐὰν ἐν δυσχερέστον τῆς φύσεως τροπῆς
ἔπαυε τοῦ νὰ εἶνε ἄξιος τοῦ φθόνου, ἂν πρὸς αὐ-
τὸν αἰσθάνομαι».

Τὸ πλεῖστον τοῦ βίου τοῦ Λιττρέ ἀπερρόφησε τὸ
λεξικὸν αὐτοῦ, ὅπερ εἶνε οὐ μόνον φιλολογικὸν
μνημεῖον μέγα, ἀλλὰ, ὡς ὀρθῶς εἶπε τις, καὶ ὑψη-
λὸν παράδειγμα ἠθικοῦ ἠρώτισμοῦ. Εἰς τὴν ἐργα-
σίαν ταύτην ἐδοθηεῖτο ἐν τούτοις εἴτε ὑπὸ τῆς θυ-
γατρὸς του, εἴτε ὑπὸ ἄλλων λογίων ἀνδρῶν, τῶν κυ-
ρίων Beaujean Sommer καὶ τοῦ λοχαγοῦ André.

Ἦρξατο δὲ ἡ ἐκτύπωσις αὐτοῦ κατὰ Σεπτέμ-
βριον τοῦ 1859 καὶ ἐπερατώθη (πλὴν τοῦ Πα-
ρρατήματος) τὸν Νοέμβριον τοῦ 1872, ἤτοι δι-
ήρκεσαν ἐπὶ 13 ἔτη καὶ 2 περίπου μῆνας. Τινὲς
περίεργοι ὑπελόγησαν ὅτι, ἐὰν τὸ λεξικὸν τοῦτο
(ἄνευ τοῦ παρατήματος) ἐτυποῦτο εἰς μίαν μό-
νην στήλην, ἡ στήλη αὕτη θὰ εἶχε μῆκος 37,
525 μέτρων καὶ 28 ἑκατοστῶν.

Πρὸ διετίας περίπου εἶχε διυδοθῆ ἐν Παρισί-
οις φήμη περὶ θανάτου τοῦ Λιττρέ. Ἦτο ἐν ἐποχῇ
θέρους. Πολλοὶ δὲ ἐφημερίδων ἀφηγηταὶ προσέ-
δραμον εἰς τὴν πενιγρὰν αὐτοῦ ἀγροτικὴν κατοικί-
αν ἐν Mesnil-le-Roi. Ἀλλ' ἐξεπλάγησαν πάν-
τες εὐρόντες τὸν πολὺν πρεσβύτην ὄρθιον ἐν τῷ
κηπαρίῳ του μὲ λίσγον εἰς τὴν χεῖρα.

Ἀλλ' ὅμως, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη, ἔδωκε τὸν θά-
νατον ἐρχόμενον.

1. Ὁ νῦν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας.

— Ἰατρὸς, ἔλεγε πρὸς τὸν ἐξείρετον ἱατρὸν του
Augros, αἰσθάνομαι ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ὑπάγω
νὰ ἀναπαυθῶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς φύσεως!

Ἐὰν εἰς τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα ὁ Λιττρέ ἦτο
ἐλευθερόφρων, ἐπίστευεν ὅμως εἰς τὴν ἐλευθερίαν
καὶ καλῶς ὑπηρετήσεν αὐτήν.

Λέγεται ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τοῦ
θανάτου του μῆνας ὁ φιλόσοφος ἡσυχολεῖτο ἢ ἐ-
σχεδιάζε νὰ συγγράψῃ φιλοσοφικὸν τι σύγγραμμα,
εἶδος οὐτοπίας ἢ ὀνειρίου, ὅπερ ἤθελε νὰ ὀνομάσῃ
Ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος. Τὸ πνευμά του, ἀδια-
λείπτως ἐργαζόμενον, ἦτο ἀπληστον νέων πραγ-
μάτων μετὰ τὴν ἀπέραντον τοῦ λεξικου ἐργασίαν.
«Ἀκόμη ἔχω πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, λέγει ὁ γράφων
περὶ αὐτοῦ τὰ ὀλίγα ταῦτα, τὴν μορφήν τοῦ πο-
λιοῦ ἐπιστήμονος, τοῦ εὐγενοῦς ἐκεῖνου πνεύμα-
τος, ἐν τινι συνεδριάσει τῆς μασσονικῆς Λέσχης
ἢ «Ἐπισικῆς Φιλίας», εἰς ἣν ἐγένετο δεκτὸς ταύ-
τοχρόνως μετὰ τοῦ Ἰουλίου Φερρῦ. Ἐκάθητο ἐκεῖ
σύννοος, μετ' ὀλίγον δὲ ἀνέγνωσεν εἰς τὴν συνέ-
λευσιν θαυμάσιον φιλοσοφικὸν τεμάχιον, ἐν ᾧ
παρέβαλλεν ἑαυτὸν πρὸς τοὺς γέροντας ἐκεί-
νους τῆς Ἰλιάδος τοὺς καθημένους εἰς τὰς πύλας
τῆς πόλεως ὡς εἰς τὰς πύλας τοῦ τάφου.

Ἡ φωνὴ του, ἀσθενῆς ὅμως, σχεδὸν δὲν ἠκού-
ετο· ἀλλ' ἡ προσοχὴ πάντων, ἀτενῶς πρὸς αὐτὸν
ἐστραμμένη, κατ' ὄρθου νὰ συναρπάξῃ μέρη τινὰ
θαυμάσια, ἰδέας φωτὸς πλήρεις.

Ὁ Γαμβέττας ἦτο ἐκεῖ καὶ ἠκροᾶτο.

Ἐλαβε τὸν λόγον μετὰ τὸν Λιττρέ, μετὰ
τὸν ἄνδρα ἐκείνον, ὅστις τῷ 1825 μετὰ τοῦ Βαρ-
θελεμὴ Σαιντιλιζι παιδιᾶς χάριν ἀνήγειρε διὰ
τεταμένου βραχίονος δολόκληρον τράπεζαν, καὶ
ὅστις νῦν εἶχε καταστήσει πρεσβύτης κεκυρω-
μένος ὑπὸ τῆς ἐργασίας. Ἐλαβε τὸν λόγον, καὶ
διὰ τῆς ἠχηρᾶς αὐτοῦ φωνῆς·

«— Κύριοι, εἶπεν, ἄς τιμήσωμεν τὸν Λιττρέ,
ἄς τιμήσωμεν αὐτὸν πάντες προσαγορεύοντες τὸν
μέγιστον ἐργάτην τοῦ αἰῶνος.

Καὶ τοῦτο εἶνε τὸ ὄνομα, ὅπερ θὰ παραμείνῃ
εἰς τὸν ἄνδρα, οὐτινος ὁ βίος ὅλος ὑπῆρξεν ὑψη-
λὸν παράδειγμα ἀρετῆς, εἰς τὸν ἐνδοξον ἐπιστή-
μονα, ὅστις ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι τοῦ ὀγδοη-
κοστοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἄνευ διαλείμματος, ἐργά-
σθη, ἐσκέφη, ἠρέσνησε καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς
ἀληθείας».

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΤΡΟΦΗ

Ἡ καθημερινὴ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι ὁ βίος,
αἱ πράξεις, τὸ παράδειγμα, ἐπιδρῶντα ἐπὶ τὴν
κοινωνίαν, ἀποτελοῦσι τὴν ἀρίστην πρακτικὴν ἀ-
νατροφὴν, πολὺ ἀνωτέρην καὶ πολὺ προτιμωτέραν
τῆς ἐν τοῖς σχολείοις, τοῖς πανεπιστημίοις καὶ
τοῖς γυμνασίοις διδασκαλίᾳ· διότι ταῦτα ἀπλου-
στάτας μόνον ἀρχὰς διανοητικῆς καλλιέργειας
διδάσκουσι. Διὸ πολὺ ὑπερέχει ἡ ζῶσα ἀνατροφή,
ἢ καθ' ἑκάστην γινουμένη κατ' οἶκον καὶ καθ' ὁ-

δόν, μεταξύ τῶν τεχνιτῶν καὶ εἰς τὸ ἐργαστήριον, πλησίον τῆς μηχανῆς καὶ παρὰ τὸ ἄροτρον, παρὰ τῷ ἐμπόρῳ καὶ τῷ ἐργοσασιάρχῃ, καὶ πανταχοῦ ὅπου δραστηρίως ἀσχολοῦνται οἱ ἄνθρωποι. Αὕτη εἶνε ἡ τελεία παιδείσις, ἣτις πρέπει νὰ δοθῇ εἰς πᾶν μέλος τῆς κοινωνίας, καὶ ἦν ὠνόμαζεν ὁ Σκίλλερ «ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους». Περιέχονται δ' ἐν αὐτῇ ἡ ἐνέργεια, ἡ διαγωγὴ, τὸ αὐτοδίδακτον καὶ πᾶν ὅ,τι φέρει ἀληθῶς τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν τακτικὴν διάταξιν τῶν ἰδίων δυνάμεων, καὶ προετοιμάζει πρὸς τὴν προσήκουσαν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων καὶ τῶν ἀσχιῶν τοῦ βίου, πρὸς διδασκαλίαν δηλαδὴ, ἣν ἀδύνατον νὰ εὕρωμεν ἐν τοῖς βιβλίοις, ἢ ἀπολαύσωμεν καὶ δι' αὐτῶν τῶν σπουδαιωτάτων φιλολογικῶν μελετῶν. Ὁ Βάκων λέγει μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ βαθυνοίας, ὅτι «αἱ σπουδαὶ δὲν διδάσκουσι τὸν τρόπον τῆς χρήσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἑτέρα τις σοφία ἐκτὸς αὐτῶν καὶ ὑπεράνω αὐτῶν οὖσα, ἣν ἀποκτᾶ τις διὰ μόνης τῆς παρατηρήσεως». Ἡ σκέψις αὕτη ἐφαρμόζεται ἐπίσης ἀληθῶς εἰς τὸν πραγματικὸν βίον ὡς καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν. Διότι ἡ πείρα καθ' ἐκάστην ἐνισχύει τὸ λεγόμενον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τελειοποιεῖται μᾶλλον διὰ τῆς ἐργασίας ἢ διὰ τῆς φιλολογίας, ὅτι ἡ ζωὴ μᾶλλον ἢ ἡ φιλολογία, ἡ ἐνέργεια μᾶλλον ἢ ἡ σπουδὴ, καὶ ὁ χαρακτὴρ μᾶλλον ἢ ἡ βιογραφία, αἰωνίως τείνουσι πρὸς τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ βιογραφίαι ὅμως τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα αἱ τῶν ἀγαθῶν, εἶνε διδασκικώταται ὡς βοηθοὶ, ὀδηγοὶ καὶ παραδείγματα πρὸς τοὺς ἄλλους. Τινὲς τῶν καλλιτέρων ἰσοδυναμοῦσι σχεδὸν πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, διότι διδάσκουσιν ἐνάρετον βίον, ὑψηλὰς σκέψεις καὶ λαμπρὰς πράξεις πρὸς ὠφέλειαν τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραττόντων αὐτάς. Τὰ πολυτίμητα παραδείγματα περὶ τῆς δυνάμεως τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας, τῆς ἐπιμονῆς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, τῆς θαρραλέας ἐργασίας καὶ σταθερᾶς τιμιότητος, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἀληθῶς εὐγενῆ καὶ ἀνδρικὸν χαρακτῆρα, ἀποδεικνύουσιν ἀναντιρρήτως πᾶν ὅ,τι δύναται ἕκαστος νὰ πράττῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ εὐγλώττως παριστάνουσι τὴν ἰσχύν τῆς εἰς ἑαυτὸν πίστεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ, διότι δι' αὐτῶν δύναται καὶ ὁ ἐλάχιστος ν' ἀποκτήσῃ περιουσίαν καὶ τιμὴν.

Διακεκριμένοι ἐπιστήμονες, φιλόλογοι καὶ τεχνῖται, ἀπόστολοι μεγάλων ἰδεῶν καὶ κάτοχοι γενναίων αἰσθημάτων, δὲν ἀνήκουσιν εἰς ἐξαιρετικὴν τινα ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν ἢ θέσιν. Προῆλθον καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν σχολείων, τῶν ἐργαστηρίων, τῶν χωρίων, τῶν καλυθῶν ἢ τῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκιῶν. Τινὲς ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ἀποστόλων προῆλθον ἐκ τοῦ πλήθους, καὶ οἱ πτωχότεροι πολὺ αἰετὶ ἔλαβον ἀνωτάτας θέσεις, καὶ αἱ μᾶλλον ἀνυπερέβλητοι κατὰ τὸ φαινόμενον δυσκολίαι κατ' οὐδὲν ἐκώλυσαν τὴν πρόοδον αὐτῶν. Καὶ αὐταὶ

αἱ δυσκολίαι κατὰ δικφόρους περιστάσεις ἐφάνησαν οἱ κάλλιστοι αὐτῶν βοηθοὶ, διότι παρώτρυνον τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν καρτερίαν, καὶ ἐγέννησαν προτερήματα, ἅτινα ἄλλως ἦθελον μένει ὑπνώττοντα καὶ ἄγνωστα. Ὑπάρχουσι τόσα παραδείγματα καλυμάτων οὕτω καταβληθέντων καὶ θριάμβων οὕτω ἀποκτηθέντων, ὥστε πληροῦται τὸ ῥηθὲν ὅτι, «τὸ πᾶν κατορθοῦται διὰ τῆς θελήσεως».

Οὐδεὶς γνωρίζει ἀκριβῶς τί ἦτο ὁ Σαικσπῆρος, ἀλλ' οὐδεὶς ἀμφιβολία ὅτι κατήγετο ἐξ εὐτελοῦς τάξεως. Ὁ πατὴρ του ἦτο κρεωπώλης καὶ συγχρόνως λαχανοπώλης, ὁ δὲ Σαικσπῆρος φαίνεται ὅτι ἦτο ἐν τῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἐριουργός· τινὲς διαβεβαίωσιν ὅτι ἦτο κλητὴρ σχολείου καὶ μετὰ ταῦτα γραμματεὺς συμβολαιογράφου. Ἀληθῶς δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἦτο ἐπιτομὴ οὐχὶ μιᾶς ἀλλ' ἀπασῶν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Διότι ἡ ἀκρίβεια τῶν ναυτικῶν ἐκφράσεών του εἶνε τοιαύτη, ὥστε ναυτικὸς τις συγγραφεὺς διαβεβαίωσεν ὅτι ἐξ ἅπαντος ἐγίνωσκε τὴν τέχνην, ἐν ᾗ κληρικὸς τις συμπεραίνει ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ὅτι διέτρεξε τὸ κληρικὸν στάδιον, καὶ ἕτερός τις καταγινόμενος περὶ τὰ τῶν ἵππων διέτρυφεται ὅτι ὁ Σαικσπῆρος ἦτο ἱππέμπορος ἐχρημάτισεν ἀναμφιβόλως ὑποκριτῆς, καὶ ἐπὶ ζωῆς του πολλὰ πρόσωπα παρέστησε, συλλέγων ταῦτο χρόνως τὰς θαυμαστάς ἐκείνας γνώσεις ἐν τῷ ἐκτεταμένῳ σταδίῳ τῆς πείρας καὶ τῆς παρατηρήσεως. Ὁποῦδῆποτε ἐπιμελῶς ἐσπούδασε καὶ δραστηρίως εἰργάσθη, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἔτι καὶ νῦν ἐπιδρῶσιν ἰσχυρῶς εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος.

ΥΠΗΡΕΤΑΙ

τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων.

Οἱ αὐλικοί, οἱ ὑπηρετοῦντες ἐντὸς τοῦ Παλατίου τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου καὶ περὶ τὴν θεραπείαν ἰδίως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν βασιλῶν ἀσχολούμενοι, (θαλαμηπόλοι καὶ κοιτωνῖται) ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐνοῦχοι, καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν καταντᾶ ἀπίστευτον. Διότι, ἂν δὲν ἦνε ὑπερβολαὶ τὰ τοῦ Λιβανίου, ἡ ὑπηρεσία τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ἀπηρεσῶλε «μαγεῖρους μὲν χιλίους, κούρεξ δ' οὐκ ἐλάττους, οἰνοχοῦς δὲ πλείους, σμήνην τραπεζοποιῶν, εὐνοῦχους δ' ὑπὲρ τὰς μυρίας παρὰ τοῖς ποιμέσιν ἐν ἧρι». Ὁ Ἰουλιανὸς περιέστειλε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπηρετῶν του. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν μετ' αὐτῶν αὐτοκρατόρων, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέβη εἰς . . . μυρίους!! Ὁ Ζώσιμος λέγει ὅτι ὁ Θεοδόσιος τοσαύτην ἐπειθήγαγε τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ δαπάνην, ὥστε «διὰ πλῆθος τῶν ἐδεσμάτων καὶ τῆς περὶ ταῦτα πολυτελείας, τᾶγματα πολυάνθρωπα καταστῆναι μαγεῖρων τε καὶ οἰνοχῶν καὶ τῶν ἄλλων, οὓς εἴ τις ἐξαριθμησασθαι βουληθεῖν, συγγραφῆς αὐτῷ πολυστίχου δεήσει». Οἱ υἱοὶ τοῦ